

וורן פולנד

אינטימיות ונפרדות בפסיכואנליזה

מייסדת הסדרה
חיה שטיינפלד

עורך הסדרה
עמית פכלר

וורן פולנד

אינטימיות ונפרדות בפסיכואנליזה

תרגום ועריכה מדעית
עפרית שפירא-ברמן

כרמל • ירושלים

תוכן העניינים

פרופ' עפרית שפירא-ברמן :

על המפגש האישי שלי עם וורן פולנד 11

אינטימיות ונפרדות בפסיכואנליזה

ננסי צ'ודורו :

וורן פולנד – הומניסט, אתיקאי, חבר 29

וורן פולנד :

תודות 38

ויליאם פ. קורנל :

על חופש נפשי : וורן פולנד במילים ובמעשים 43

חלק ראשון : מסקנות פותחות

פרק 1 : ביחס לאחר 67

פרק 2 : רק על מגרעותיי לדבר ידעתי 78

חלק שני : הסיטואציה הפסיכואנליטית

פרק 3 : עדותו של האנליטיקאי ו"אחרות" 87

פרק 4 : תחושת ה"היות בחוץ" והטבע האנושי 115

פרק 5 : העמדה הפרשנית 148

פרק 6 : גישתו של האנליטיקאי

וצמיחתו הנפשית של המטופל 173

פרק 7 : פחדיו של האנליטיקאי.....197

חלק שלישי : האתגרים שבתהליך הפסיכואנליטי

- פרק 8 : בעיות בפלורליזם –
223 על נרקיסיזם וסקרנות
פרק 9 : על דחיפות –
249 "הניגוד החד והבהיר בין עבר והווה"
פרק 10 : גבולות האמפתיה.....253
פרק 11 : מעבר ל"סלע הקיום" –
264 על המלכודת שבנטישת הפסיכולוגיה
פרק 12 : תסביכים אדיפליים, סכמה אדיפלית.....272

חלק רביעי : מעבר למסגרת הטיפול

- פרק 13 : קריאת סיפורת והחוויה הפסיכואנליטית –
281 פרוסט על הקריאה והקריאה את פרוסט
פרק 14 : פסיכואנליזה ותרבות.....310
פרק 15 : על הנפש שמעבר לקונפליקט
315 על השתובכות
פרק 16 : פתולוגיזציה של תהליכים נפשיים –
324 על השתובכות
פרק 17 : מיניות פולימורפית נורמלית.....332

חלק חמישי : סיומות בשירה, בפסיכואנליזה ובחיים

- פרק 18 : איזה מחזה כתב שייקספיר
341 כשכתב את "הלילה השנים-עשר" ?

	פרק 19 : על התכלות וחלופיות (ephemera) –
347	מחשבות לא־סופיות על סיומות ומוות
	פרק 20 : בהליכה איטית אל עבר המוות –
360	מחשבות על זמן ומוות
373	מפתח שמות ועניינים

פרק 19

על התכלות וחלופיות (ephemera)*

מחשבות לא־סופיות על סיומות ומוות

אנחנו חומר ממנו עשויים החלומות, אך ממה עשויים החלומות עצמם? מכמיהות עמוקות ונואשות, מזיכרונות שרודפים אותנו ומאורו של הדמיון היצירתי. כל אלו הם, באחת, גם בגדר אניציס ארעיים ובני חלוף של חוויות פנימיות, ועם זאת – גם חומרי החיים עצמם, ממשיים ואמיתיים כפי שחוויות יכולות להיות, מרכזיים כמו הזהויות שלנו – וקבועים במידה שחיינו יכולים להיות.

מה קבוע בחיינו העצמיים שלנו? כפי שכתב ארלו (Arlo), במכתב שציטטתי בראשית הספר הזה: "העצמי (הינו) אירוע ייחודי וחסר תקדים בהיסטוריה של היקום, כמודעות להמשכיות החוויה של ישות ייחודית, כזו שמעולם לא התקיימה קודם לכן ולעולם לא תתקיים בשנית". האינדיבידואליות, ולא הנוכחות הגרנדיוזית, הייחודיות הפרטנית, היא המעניקה את המשמעות לחיינו, זו הבאה לידי ביטוי במערכות יחסים וביצירתיות.

כל מסקנה המקדימה את המוות אינה יכולה להיות סופית. אף שעבור אדם אחד העולם שאחרי המוות הוא עולם של שתיקה דוממת, השיח של החיים ממשיך... עבור יתרת העולם, גם אם לא עבור אותו אדם יחיד.

* סוג של זכוב שמתקיים רק למשך יום אחד; כל דבר שהוא בן־חלוף, שקיומו קצר, שמתכלה.

פסיכואנליזה ושירה, מסע החקירה העצמית, שהוא מהות הפסיכואנליזה, והמעשה הפואטי שהוא מהות היצירה – שניהם פועלים בשירות העשרת החיים במשמעות, בעיקר לנוכח סימות קשות ונחרצות.

הדברים שהננו, הופכים לחומרי החלום והשירה שלנו, והחומרים בניהחלוף שהננו – כל אחד מהם חייב להגיע ברגע כלשהו לכדי סיום. קסטון (Caston, 2007) הפנה את תשומת לבנו לאותם סופים ולמקום שבו ארוס ותנטוס נאבקים, כשהמוות מתריע בפתח. ההתחלה מצביעה על הסיום, בדיוק כשם שהחיים מצביעים על המוות. סופנו שלנראנו, אף שאינרמתקבלעלדעתנו, נהיה יותר נגיש לנו בזכות יכולתנו להתבונן בסימות של היצירות שלנו, שאותן למדנו לאהוב – בפסיכואנליזה ובשירה.

בטרם אגש ישירות לאותם סופים, נכון יהיה לחשוב על המסקנות שיש בסימות אלו ועל התכונות המכוננות את הפסיכואנליזה והשירה. הדבר הולם משום שאף שהפסיכואנליזה והשירה באות מיקומים שונים, הן חולקות מטרה משותפת; הניסיון לגעת, באמצעות מילים, במהות ההוויה האנושית, זו שהיא מעבר למילים עצמן. הפסיכואנליזה חותרת לעשות זאת בשם הטיפול – והמדע והשירה בשם האמנות. הכיוון של הפסיכואנליזה והשירה הוא דומה, ושתיהן באות לכדי סיום באופן שמהווה עבורנו תזכורת למוות, על אף הסחותהדעת.

פסיכואנליזה

ראשית, פסיכואנליזה. על אף הטווח הרחב של הטכניקות הקליניות שבהן אנו עושים שימוש, פסיכואנליזה עוסקת, בראש ובראשונה, בלאמודע ובמאמצים הנחויים לחשוף ולחקור את כוחות הנפש שמחוץ לטווח המודעות. דבר זה מגדיר את הפסיכואנליזה ומעניק לה את הייחודיות שלה. הלאמודע הוא השם שהענקנו לאותם

כוחות פנימיים המעצבים את מי שאנחנו וברזמנית מותירים אותנו, בסופו של דבר, לעולם לא (לגמרי) ידועים, אף לא לעצמנו. היעדר האפשרות לידיעה המוחלטת היא העניין שעמו אנו נאבקים, תוך שאנו מחפשים דרך לחיות בשלום עם ה"זר" המנהל אותנו מתוכנו. וכל זה – תוך שאנו מחזיקים בתוכנו את הידיעה כי משימה זו לעולם לא תושלם עד תומה. אף שהידיעה העצמית היא לעולם חלקית בלבד, פתיחות רגשית, כנה, גלויות לב וחלקית מרחיבה את מידת החופש שיש לאדם. האדם יכול להכיר את עצמו טוב יותר גם אם לעולם לא יוכל לדעת את עצמו במלואו.

באמצעות תשומת הלב לשיח האסוציאטיבי ולמערכת היחסים המיוחדת ולמעורבות הקלינית, טיפול אנליטי (אנליזה) מוצלח יכול לאפשר למטופל תהליך של היכרות עצמית כנה, מהעוצמתיות ביותר שיש. יש בכך כדי לסייע לאותו אדם לגשת למהויות פנימיות עם פחות הגנתיות ובאומץ לב רב יותר, ולעתים אפילו בשלווה.

אך אז מופיעה אירוניה פנימית. כאנליטיקאים, אנו עושים שימוש במילים, הן פאסוציאציות שלהן והן בהתערבויות הפרשניות שלנו, בניסיון לגשת, להרחיב ולקלוט, כמיטב יכולתנו, דברים שהם בסופו של דבר מעבר למילים. מה שלא יהיה הדבר הרגשי שעמו אנו מתמודדים, הסיטואציה האנליטית נותרת בחזקת יקום שבו אנו מנסים לגעת באמצעות מילים – בחוויות, בכוחות וברגשות השוכנים בעומקים בלתי ניתנים לשיעור (ולנגיעה) של הליבה שלנו, היכן שמילים לעולם לא יכולות לאחוז ולהכיל את מלוא הדבר.

שירה

ומה לגבי שירה? בדיוק כפי שלא כל פסיכותרפיה מהווה "פסיכואנליזה", כך גם לא כל שפה מהווה שירה. שירה היא שפה שיש לה את הכוח בעמוק והמהותי להניע מישהו רגשית. כדי להגדיר "שירה" עלינו להבחינה מ"פרוזה", שכן בדיוק כפי

שפסיכותרפיה עשויה להיות "פסיכו(אנליטית" בטבעה, כך גם פרוזה עשויה להיות "פואטית", אך לא בהכרח. ובכל זאת, ל"פסיכואנליזה" ול"שירה" תכונות המבדילות ביניהן, אף שהתכונות המאפיינות אותן עשויות להתקיים גם בצורות אחרות של טיפול או כתיבה. שתיהן מבקשת להגיע "אל מעבר" לדבר; הפסיכואנליזה מבקשת לגעת בדברמה שהוא מעבר למשמעויות ו/או לשינויים שטחיים, וה"שירה" מבקשת לגעת במשהו שהוא מעבר להעברת מסרים. ברוחב היריעה שלהן, הפסיכואנליזה והשירה מבקשות, שתיהן, נעלות.

לנוכח התמודדויות היסטוריות בהבחנה שבין "שירה" ל"פרוזה", אמירתי התמציתית עלולה להחוות כשרירותית, בדומה לאמירתי בנוגע ל"פסיכואנליזה". ובכל זאת, לצורך הצרכים המיידים שלנו, ברצוני להסתמך על הדיון המרתק והמשכנע של איבס בונפוי (Yves Bonnefoy, 2005). לבונפוי, משורר העוסק גם בתרגום של שירה, ואשר כותב גם באנגלית וגם בצרפתית, יש את יתרונותיה של החוויה הבין-תרבותית, בבואו לשקול מהו הדבר ה"פואטי", תהיה צורת הביטוי שלו אשר תהיה. במאמציו לבחון את תהליך התפתחותם של דפוסים מחשבתיים בעולמות של שפות מנוגדות, השווה בונפוי בין צורות החשיבה והשימוש בשפה, באנגלית ובצרפתית. מסקנתו היא כי בית-שיר (הנמדד בחרוז ובמשקל) אינו יכול להגדיר, לכשעצמו, מהי "שירה".

בית-שיר (verse) הוא המסורת בשפה האנגלית. כפי שבונפוי מבהיר, ההטעמות הטוניות וההריזה המקצבית, שהן כל כך חשובות באנגלית, בדיבור כמו גם בשירה, נעדרות מהצרפתית. טקסיות צורנית זו חסרה בשפה הצרפתית, במידה כזו עד כי הפיוט השגרתי כמעט שנעלם כליל מתוך השפה. (אחת מתופעות הלוואי רבות הערך של הדבר, בספרות הצרפתית, היא החיפוש המוגבר אחר האופן שבו הפואטי בא לידי ביטוי בפרוזה).

העיסוק של בונפוי ושלנו אינו בתחרות האנגלרצרפתית, אלא במשאלה לזהות ולחלץ את המאפיינים הייחודיים המגדירים את הביטוי הפואטי. בהתייחסו לכך, מדגיש בונפוי כי הפואטי הוא הדבר השוכן ביחסים שבין החוויה והשפה, באופן שהוא אינטואיטיבי ואינטימי, ובאופן שבו מילים משמשות כדי לברוח מהניכור שיש בחשיבה קונספטואלית. "שירה היא פעולה אשר באמצעותה מתחדש היחס בין מילים ומציאות; אין מדובר בייצור פשוט של משמעויות או של אובייקט מילולי" (Bonney, 2005, עמ' 4).

אני מבין את השימוש של בונפוי במילה "מציאות", כקרוב לאופן שבו אנליטיקאים משתמשים במושג של "מציאות נפשית", כ"תשוקה לאמודעת והפנטזיות הנלוות לה" (Laplanche & Pontalis, 1973, עמ' 363). בדומה לאופן שבו הפסיכואנליזה מבקשת לגעת באותנטיות של תובנות רגשיות, אף שהן חלקיות ולא מספקות, כך גם השירה מבקשת לגעת בתובנות שהן מעבר לאלו שיש בניסוחים לוגיים. ואכן, כפי שארלו (Arlow, 1979) ציין, השורשים של העברה ומטפורה הם זהים, מעצם הניסיון לשאת דברמה "אל מעבר ל-"; ממישור אחד למשנהו.

לא יהיה זה נכון לומר כי שירה קיימת יותר או פחות בשפה זו או אחרת, אלא שכל שפה עושה שימוש בצורות שפתיות שונות, בניסיונה לגעת בצורה הטובה ביותר במהויות הרגשיות. במאמר מוסגר, השוואות ספרותיות בין תרבויות כאלו עשויות להעשיר ולהחכים אותנו גם בנוגע לשאלות שהן פסיכואנליטיות במהותן, במיוחד בשעה שאנו תוהים על הצלחותיהם של קלינאים רגישים, המשייכים עצמם לאסכולות פסיכואנליטיות סותרות. ההבנות שלנו יצמחו בצורה מיטבית אם נשכיל ליצור הלימה בין הפתיחות הקלינית שיש לנו כלפי המטופלים שלנו ובין אופן ההתייחסות שלנו להמשגות המקצועיות, כפי שהן מנוסחות באסכולות האנליטיות השונות, ובלי שנגביל את עצמנו לשפות הצרות יחסית שאותן אנו

מזהים כ"שלנו". המודל של בונפוי יכול לשרת אותנו היטב בניסוננו להבנות את צורות ההתייחסות שלנו עצמנו לתצורות פסיכואנליטיות סותרות, תוך שאנו משחררים את עצמנו מכבלי הנאמנות ל"מולדת קונספטואלית", כזו או אחרת.

בין אם הצורה הפואטית משוחררת יחסית מתצורה מובנית (כגון בית-שיר, verse), כפי שהדבר מתקיים בספרות הצרפתית המודרנית, ובין אם, כפי שבונפוי מצביע עליו: "הפרוזה והשירה הן נפרדות, בצורה טבעית וקבועה יותר, בשפה האנגלית מאשר בשפה הצרפתית" – כל סגנון מציע נקודת מבט שונה להשוואה, אשר מתוכה יכול כל אחד להתבונן על עצמו.

מטרות משותפות, צורות שונות

המאמץ שלי היה למקם את הפסיכואנליזה ואת השירה בעמדה שווה, כחולקות ביניהן הן מטרות מרכזיות והן את המחסור הבלתי נמנע. כפי שקסטון (Caston, 2007) כתב, האדם אינו טקסט. מילים יכולות לעורר ולשקף רגשות, והן יכולות לבטא ולהכיל רגשות, מורכבות מאוד או פשוטות באופן נוקב. מילים לעולם אינן יכולות לומר הכול.

יהיו הדברים שנחשפים ומתגלים אשר יהיו, תמיד מגיעה העת שבה גם האנליזות והשירים הטובים ביותר מגיעים לסופם. תהליכים שונים אלו, אף שהם מקבילים, חייבים לבוא לכדי סיום, מתוך נאמנות לחוקים שלהם עצמם.

פסיכואנליזה חסרה את טווח האפשרויות הפתוחות בפני השירה; המשורר יכול לעצב את סיום שירו, בחפשו אחר ההשפעה שהוא רוצה להשיג. הפסיכואנליזה, לעומת זאת, על אף משאלתה האנושית לסיים בצורה "נקייה ומסודרת", מכירה בכך שסוגיות בלתי פתורות נותרות תמיד על כנן. כפי שנאמר כבר, סיומה של

אנליזה פירושו אינו אלא כי גירדנו את פני השטח של היבשת הנפשית.

הבחנה נוספת בין אנליזה קלינית ושירה, שגם היא צוינה על ידי קסטון, היא כי רק הראשונה פותחת פתח לתחושת האימה, כחלק מההכרה בכך שהסיום קרב ובא. להיות פרט פירושו להיות רגיש למערכות יחסים, להילכד תמידית בתוך סבך הלחצים הקונפליקטואליים של אינטימיות מחד גיסא ונפרדות מאידך גיסא. "הכניסה" ו"היציאה" מהאנליזה מחדדות את נוכחותם של קונפליקטים אלו.

אף שבדרך כלל איני נוהג לחשוב באמצעות קטגוריות, יש יתרון בנתינת הדעת על "שלב הסיום". זה השם שאני נתן לתקופה שבאה לאחר הרגע שבו מתבהר, רגשית, למטופל, כי יבוא יום של סיום ממשי של התהליך. עבורי, "שלב הסיום" מתחיל ברגע הזה, ואין זה משנה כמה מוקדם בטיפול הוא מופיע, הלכה למעשה.

כמה מחוויות הסיום העוצמתיות והכואבות ביותר שפגשתי היו כאלו שאותחלו כבר בפגישה הראשונה, באנליזות שבהן הפרידה והבלתי נמנעות של המוות היוו אֵימות ראשוניות אשר תפסו את מרכז הבימה למין הרגע הראשון של ה"שלום". בצלה של הכרה זו, כל דבר נושא בחובו משמעות שונה ומאוד מפחידה, הנובעת מהדיעה כי משאלות לא־מודעות וממשויות חיצוניות – כולן מתקיימות במסגרת אותו עולם, שבו אף אחת מהן אינה מבטלת את זולתה.

יהיו אשר יהיו ההבדלים ביניהן, סיומות וסופים בפסיכואנליזה ובשירה מהדהדים את האמת העמוקה ביותר כאשר הם משתלבים עם הדברים שאבדו בעבר. סיומות "חלקות" עשויות אמנם להרגיש ידידותיות יותר, אך בין אם הן "חלקות" ובין אם הן "מחוספסות", בכל מקרה עדיפות סיומות אותנטיות על פני סיומות מלאכותיות. כפי שכבר ראינו, שום דבר ישר אינו יכול לצאת מתוך קורת־העץ העקומה, שהיא האנושות. במקרה הטוב ביותר, שירה ופסיכואנליזה

הן האמיתיות ביותר לעצמן, כאשר הן מכוונות לאותנטיות ולא לעידוד ולהרגעה.

לנוכח הסוף

לאהוב פירושו להיות פגיע לאובדן. לכסוף פירושו לחפש אחר אהבה שכבר אבדה. לפצוח באנליזה פירושה לפתוח את עצמך לכאב, לאובדן ולכיסופים. כמה אומץ נדרש!

באופן שאין מנוס ממנו, ההתחלה מצביעה על הסיום. כמה ממתנות של המין האנושי הן הכוח לייצוגים סימבוליים, השפה, והיכולת להשהות פעולה מספיק זמן כדי שניתן יהיה לשחק עם רעיונות. מתנות אלו נושאות בחובן את קללת הידיעה על אודות מותנו. נאמר כבר כי כל איש יודע כי ימות, ועם זאת אין איש המאמין לכך. ידיעה זו, רחוקה ככל שננסה, לא תיעלם.

אנו יכולים ללמוד מתוך מבנה השירה על אודות המבנה המרומז של האנליזה הקלינית. הדבר אינו יכול להיות אחרת, משום שהשירה אינה בגדר יקום חיצוני לנו, אלא שבדומה להרפתקה הפסיכואנליטית, השירה היא יצירה אנושית. נפשותינו מעצבות סימנות לא רק למען בוחן המציאות, אלא כדי להפוך חוויה לניתנת לעיכול. אנחנו לומדים מתוך הבחינה שלנו את השירה ומתוך האנליזה, משום שאנו מזהים בהן את השתקפות העבודה הנפשית שלנו עצמנו.

כמה אנו כמהים לסופים שמחים! בדומה לזונה ההרואית של Never on Sunday*, גם אנו חפצים כי אפילו טרגדיות יווניות יתכנסו לכדי סוף טוב, במילים "והם כולם הלכו לחוף הים". עקרון ההסתגלות, שניתן ללמוד על אודותיו מתוך חוויה פסיכואנליטית ארוכה, הוא כי כל אדם מתפקד באופן שבו הוא מתפקד, משום

* Never On Sunday – סרט יווני אשר יצא לאקרנים ב־1960.

שזוהי דרכו (או דרכה) הטובה ביותר להתנהל בעולם. וכך, כל מטרה – אכזרית או הרסנית ככל שתהיה – מגדירה לעצמה סיפוק הסתגלותי וסוף טוב, כמטרות. יתרה מזאת, ברמה מסוימת, כל סיום הוא סיום שמח משום שחוסר ודאות מעיד על הקטנות וחוסר האונים שלנו. אנחנו תופסים את צער העולם כאקראי וכנטול סדר, שכן אילולא כך היה עלינו לעמוד לנוכח אימת המוות עצמו. אנו שמים סוף לדברים משום הנחמה שיש במסקנות ודאיות ובטוחות, יהיו המשמעויות האחרות שלהן אשר יהיו.

אף שפרוסט מייגע משהו, אנו אוהבים אותו לא רק משום החוכמה שלו, אלא גם משום שהוא מראה לנו את האופן שבו ניתן להתמיר פסיביות לאקטיביות, עם התבגרותו של מרסל ויכולתו לכתוב. על אף איבהירותו האזוטרית, אנו אוהבים את ג'ויס, לא רק בשל מה שהוא אומר על אודות המצב האנושי בכללותו, כי אם גם משום שהוא משיב את האקראיות למקומה במסגרת החיבור האנושי והמיניות, המתהווה לאורך החיים. קפקא, גם הוא, אומר לנו משהו על עולמנו האנושי, אבל עד כמה אוהבים אותו? שהרי הוא מכריח אותנו לעמוד לנוכח חוסר האונים הבלתי נסבל, ובלא סיומות ודאיות.

האם ההתלהבות הטיפולית שלנו מובילה אותנו לעטות על עצמנו פרצוף שמח בנוגע לסימות, בניסיון לשכך את החרדות שלנו עצמנו ביחס לחוסר ודאות ולחוסר אונים? האם עדיף לכולנו לנסות קצת פחות לספק השראה מעודדת ולהיות בעלי קצת יותר כבוד לאמיתות האובדן והמוות? שאלות אלו נוגעות לא רק למהות הטכניקה הפסיכואנליטית, כי אם גם ליכולתנו לחיות את החיים עצמם.

הנרקיסזם שיש בעצם מהותנו, ולא יוהרתנו הפשוטה, הוא המצוי על כף המאזניים. באופן פלאי ונפלא, אסירים אכן ניגנו מוזיקה במחנות המוות, ועדיין – התנהגות מדהימה זו לא הייתה רק פלאית. אסירים אלו נרצחו גם אם המוזיקה שלהם המשיכה להתנגן ודעכה לאטה. הנרקיסזם שלנו גורם לנו לחוש אופטימיות מיידית, אולי

אפילו פרוורטית. אנו מנסים לשכוח כי המוות הוא זה אשר אומר: "Et in Arcadia, ego sum".* המוות הוא זה שאומר לנו, "ובגן העדן, גם שם הנני". הנרקסיזם יכול לשאת מידה מסוימת מהקרב המתנהל בין ארוס לתנטוס. כבני אנוש, אנו זקוקים לידיעה כי האהבה מסוגלת לשרוד, ואף לפרוה, גם לנוכח המוות.

כיצד יכול אדם לעמוד לנוכח הסוף, לא רק בכאב הנלווה למוות, כי אם בעצם המחשבה על איהיותו? כיצד יכול אדם לשמור על נפשו לנוכח ההתפרקות מעוררת-האימה? אנו שורדים סופים קטנים כאילו כדי להוכיח לעצמנו שאנחנו יכולים להמשיך עד אין-קץ. בעזרת פיקחותנו והתפכחותנו, באכזריות ובאהבה, בעזרת תסמינים ובעזרתה של אמונה, בעזרת כל דבר אפשרי, אנו – בנייה-אנוש – מצליחים להגות, או מנסים להסיט מעלינו את המוות או לכל הפחות להסיח את עצמנו ממנו. בדיוק במקום הזה שוכנת היצירתיות.

הכחשה והתכחשות הן הגנות פרדוקסליות, משום שעצם השלילה שיש בהן מצהירה על קיום הדבר שאותו הן מבקשות להכחיש. שירו של ייטס, "ההתגלות השנייה"[†] (1919), על זה העומד להיוולד בבית לחם, מזכיר לנו את איכותו המתקרבת ובאה, הבלתי מתכלה והעמידה של המוות. זאת, מעצם התקווה שהוא מציע להמשך החיים. קיומו של ארוס מצביע על קיומו של תנטוס – בדיוק כפי שקיומו של תנטוס מצביע על קיומו של ארוס. התחלות מצביעות על סופים, וה"החיה הקשוחה" העומדת להיוולד בבית לחם נושאת בחובה את שניהם.

* ביטוי בלטינית, אשר פירושו כי המוות (קרי "אני") קיים גם בגן-העדן.
 † פולנד מתייחס לשירו של המשורר, האירי ויליאם בטלר ייטס, "ההתגלות השנייה", אשר פורסם ב-1919. שתי השורות האחרונות בשיר הן: "And what rough beast, its hour come round at last, Slouches ... towards Bethlehem to be born?" "ומה חית-הפרא, שהפעם הגיעה שעתה סוף-סוף, נשרכת אל בית-לחם להיוולד?" (תרגום: שמעון זנדבנק).

כן, אנו אכן עשויים מחומרי החלום, ובדומה לחלומות גם אנחנו, מטבענו, בני חלוף. היינו מעדיפים כי הדבר יהיה אחרת, אך אין לנו את היכולת לשנות זאת – על אף המדע או האמנות. אנו לומדים להוקיר את מה שחשוב יותר מכול. חלופיות-הזמן נושאת עמה את החריפות שיש בפגיעות הרגשית, והיא זו שהופכת את הדבר ליקר-ערך.

סיום אנליטי כמוהו כמוות במשפחה: מערכת היחסים הייתה חשובה ויקרה ללבנו, ואובדנה הוא ממשי. מטופלת חכמה אמרה לי פעם, באופן נוגע ללב, "אני מסכימה להסתכל על המציאות, אך רק כתיירת!" ייתכן שזה הכי טוב שזה יכול להיות, הכי טוב שאנו יכולים לקוות לו, אפילו עבור עצמנו.

אנו, האנליטיקאים, חייבים להיות זהירים ולא להפריז, בשם הצרכים שלנו, בַּתְּקוּוּה שֶׁאֵנּוּ תוֹלִים בְּסִיּוּמוֹת אֲנִלִּיטִיּוֹת "מוצלחות". לאחר הצער שיש בסיום, יש גם שמחה בגין ההתחלות החדשות, אף שהיא אינה מענייקת לנו שום חסינות כנגד אַיִמוֹת עֵתִידוֹת. יש לכבד את הכוחות והפוטנציאל היצירתי, אך אין להופכם לקמיעות מאגיות לצורך הרגעה הדדית.

איני מאמין כי המטופלים שלי, המסיימים את האנליזות שלהם, מבינים את המילים המלוות את לחיצת-היד האחרונה שלנו, באומרי להם "אני מאחל לך טוב". בשלב זה הם כבר מכירים היטב את היחס שלי כלפיהם, הווה אומר שאני מחזיק אותם בתוכי ומעריך אותם בשל מי שהם. והם יודעים, אף כי אני עצמי איני מאמין, כי למשאלות שלי יש את הכוח לשנות את מצבם או את עתידם. פירוש הדבר הוא כי היחס שלי כולל את הדאגה לא של הורה-מטפל, או של רופא רב-עצמה, אלא של אדם אחר, שווה-ערך, החולק עמם את תנאים החיים האנושיים. הם יודעים גם כי אין זה משנה עד כמה הם עצמם עשויים לקוות כי המשאלות שלי יהיו בעלות כוח מאגי, אני עצמי איני מאמין בכוח כזה.

מה שמשנה, יותר מכול, הוא יחסו הכן של האנליטיקאי. כנות היא, לתפיסתי, הנגזרת האישית והמקצועית של האהבה הניצבת במרכז של ארוס, והיא זו המאפשרת לאדם להמשיך את חייו, על אף עמידותו של תנטוס ועל אף מותנו הבלתי נמנע. היחס שלנו (regard), המושגת על המידה שבה האדם מעריך את עקרון המציאות, שהוא הגרסה הבוגרת של עקרון ההנאה; היחס הזה, אשר שורשיו בהכרה של האדם בזולת אחר, נחלש כאשר הוא משתנה לכדי "השראה".

הנפשות שלנו יוצרות צורות כדי שחוויות יהיו בגודלו של ביס הניתן לעיכול, כך שנוכל לחוות התחלות וסיימות, אשר הנוכחות תמיד אלו באלו. על הדורות להיות בני-חלוף ולפנות מקום לדורות חדשים. תהליכים אנליטיים צריכים להסתיים, וסיימות אלו מחברות אותנו (גם) למוות, ואילו לא כן תיגזל מן המטופלים האפשרות להיות מי שהם יכולים להיות בכוחות עצמם. השלב שלאחר סיום הטיפול הוא שלב של "גדילה רטרוספקטיבית", והוא מאפשר למטופל את אותם דברים שלא התאפשרו כל זמן שהאנליטיקאי היה, ועדיין, נוכח. ראוי לכבד את האפשרויות שנובעות מתוך התחלות חדשות, וכך גם הממשות שיש בסיימות.

בשיר אחר שלו, שמתעמת ומבטא גם אובדן וגם המשכיות, מצליח ייטס לאחוז באיזון העדין הזה. ייטס ידע היטב כי האהבה והחיים שניהם בני חלוף ויגיעו לכדי סיום, וכי כל זמן שהחיים נמשכים, האהבה תמשיך לחיות ולמות. בידעו את זמניותה וארעיותה של האהבה, קרא ייטס לשירו העדין ביותר "אמפרה" (Ephemera) (Yeats, 1884). מילות הסיום שלו מדברות אמת בעבור פסיכואנליטיקאים, כמו גם בעבור משוררים. ובעצם, בעבור כולנו:

לפנינו הנצח; נשמותינו

הן אהבה, ופרידה מתמשכת.

Before us lies eternity; our souls

Are love, and a continual farewell.

מקורות

לפלאנש, ז. ופונטאליס, ז"ב. (2011). אוצר המילים של הפסיכואנליזה. תרגום: נעם ברוך. תל-אביב: תולעת ספרים.

Arlow, J. A. (1979). Metaphor and the psychoanalytic situation. *Psychoanalytic Quarterly*, 48: 363-385.

Bonnefoy, Y. (2005). Beyond words. *Times Literary Supplement*, August 12.

Caston, J. (2007). Poetic closure, psychoanalytic termination, and death. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 55: 7-30.

Laplanche, J., & Pontalis, J. B. (1973). *The Language of Psycho-Analysis*. New York: W. W. Norton.

Steiner, G. (1971). In *Bluebeard's Castle: Some Notes Toward the Redefinition of Culture*. New Haven, CT: Yale University Press.

Yeats, W. B. (1884). Ephemera. In: *The Collected Poems of W. B. Yeats*. New York: Macmillan, 1959.

Yeats, W. B. (1919). The second coming. In: *The Collected Poems of W. B. Yeats*. New York: Macmillan, 1959.